

Avantgarde vastaan moderni

Irmeli Hautamäki, *Avantgarden alkuperä. Modernin estetiikka Baudelairesta Warholiin*. Gaudeamus, Helsinki 2003.

Irmeli Hautamäen uusi teos kokoaa suomenkieliselle lukijalle yhteen keskeiset avantgarden luonnetta koskevat teoriat. Teoksen ytimen muodostavat kolmen keskenään kovin erilaisen avantgarde-teorian esittelyt: Renato Poggiolin, Peter Bürgerin ja Clement Greenbergin. Etenkin kahden viimeksi mainitun tarkastelu rinnakkain paljastaa kiinnostavalla tavalla avantgarden käsitteeseen liittyvän epämääräisyyden ja monimerkityksellisyyden. Greenbergille avantgardea on juuri sellainen autonomisuuttaan

korostava moderni taide, jota Bürgerin tarkoittama avantgarde vastustaa. Hautamäki ei tyydy tarkastelemaan teorioita puolueettoman viileästi vaan liputtaa selkeästi Poggiolin puolesta, hyökäten välillä melko tylystikin Bürgeria ja Greenbergiä vastaan.

Tämä puolueellisuus ei ole välttämättä mitenkään häiritsevää. Poggiolin kohdalla se tuo vauhtia ja innostusta tekstiin, ja Greenbergin osalta teorian esittely ja kritiikki pidetään asiallisesti erillään. Bürgerin teorian esittelyssä sen sijaan näin ei aina ole. Teoriasta esitetään sivulla 72 selvästi parodioitu tulkinta, joka tuskin vastaa Bürgerin ajatuksia (tässä kohdassa ei olekaan yhtään viitettä Bürgerin tekstiin). Hautamäki toteaa, että taiteen autonomian lakkautaminen bürgeriläisessä mielessä johtaisi siihen, että ”rakennetaan taloja ja teitä, suunnitellaan koneita, syödään, juodaan, nukutaan ja lisäännytään, mutta ei enää tehdä taidetta, ei kerrota edes tarinoita takkatulen ääressä”. Muotoilu kuitenkin johtaa harhaan, sikäli kuin lukija kuvittelee näitä mainittuja toimintoja niiden esteettisistä elementeistä riisutuissa muodoissa. Kuitenkin, jos taide oikeasti yhdistettäisiin Bürgerin tarkoittamalla tavalla muihin elämäkäytäntöihin, ei talonrakentaminen enää muistuttaisi meidän tuntiamme rationaalisia talonrakentamisen tapoja, vaan enemmänkin tapaa, jolla Fluxus-taiteilija Benin (Benjamin Vautrierin) kauppa rakentui Nizzaan – Benin kaupalla on loppujen lopuksi enemmän yhteistä Mona Lisan kanssa kuin soukkalaisen elementtitalon kanssa. Avantgardistisia teitä ei välttämättä rakennettaisi, jotta päästäisiin mahdollisimman tehokkaasti siirtymään paikasta toiseen, vaan luomaan kiinnostavia reittejä jne. Tarinoiden kertominen takkatulen ääressä puolestaan on juuri yksi niitä ilmiöitä, joissa modernin eriyttämät moraaliset, tiedolliset ja esteettiset elämänalueet yhdistyvät ja jonka kaltaisia ilmiöitä Bürgerin teorian kuvaama utopistinen avantgardepyrkimys pyrki pikemminkin elvyttämään kuin hävittämään.

Bürger vs. Poggioli

Termi avantgarde on vaarassa samaistua modernismin kanssa (esimerkiksi musiikissä näin on käynyt, kun sarjallista tai jälkisarjallista musiikkia kutsutaan

avantgardeksi). Koska termi tällöin muuttuu jokseenkin tarpeettomaksi, näkisin Bürgerin teoriassa hedelmällisen yrityksen antaa sille spesifimpi sisältö. Taidehistoriassa ja tietenkin myös taidefilosofiassa nimittäin tarvitaan teräviä työvälineitä, jotka perustuvat tarkkoihin teosanalyyseihin, pikemminkin kuin kaikenkattavia sateenvarjotermejä. Bürgerin teorian etuna onkin juuri sen haavoittuvuus: sikäli kuin sen tarkoituksena on löytää selkeästi määritelty yhteinen piirre (taiteen autonomian purkaminen) rajatusta määräästä historiallisia avantgardeliikkeitä, on se altis vastaväitteille ja tarkennuksille. Bürgerin kirjasta *Theorie de l'Avantgarde* ei itse asiassa kylläkään löydy kovin perusteellista dokumentointia ja perusteluja, mutta toisaalta hänen aikaisempi monografiansa surrealismista voidaan katsoa yhdeksi teoriataukevaksi tapauselostukseksi. Surrealismiin lisäksi Bürgerin teoria näyttää sopivan ainakin situationismiin, Fluxukseen ja tietyn varauksin myös dadaismiin ja futurismiin. Poggiolin teoria puolestaan liittyy avantgardeen useita toisistaan riippumattomia, tai jopa ristiriitaisia – siis vaihtoehtoisiksi tulkittavia – piirteitä, niin että se todellakin tuntuu sopivan kaikkeen uutta luovaan ja kapinalliseen taiteeseen varhaisromantiikka mukaan lukien. Poggioli yhdistelee siinä missä Bürger erottelee. Poggioli auttaa näkemään suuria linjoja, mutta kadottaa kenties samalla kiinnostavia yksityiskoh-
tia ja erotteluja.

Poggiolin teorian esittelyn myötä Hautamäen tekstiin on periytyneet myös joitakin yksittäisiä Poggiolin epätarkkuuksia. Poggioli ei nimittäin vaivaudu dokumentoimaan teesejään. Surrealistien ja André Bretonin nihilismiä sekä ”skeptisiä ja kyynisiä negaatioita” Poggioli perustelee siteeraamalla Bretonia. Kyseinen sitaatti on todellisuudessa kuitenkin Jacques Vaché’lta, jota Breton epäilemättä ihaili, mutta jonka kyynistä asennetta hän ei koskaan jakanut. Poggiolin väite toistetaan Hautamäen kirjassa sellaisenaan, tosin ilman väärää sitaattia. Vika on viime kädessä tietenkin Poggiolin tekstin puuttuvan dokumentaation, joka tekee jokseenkin mahdottomaksi tarkistaa tai arvioida hänen väitteitään. Lisäksi Poggiolilla on tapana oikoa asiasta toiseen lukijaa sekoittavalla ja harhaan johtavalla tavalla. Samassa kappaleessa, josta Hautamäen edellä mainittu Bretonia

koskeva väite on otettu, Poggioli siirtyy suoraan ”halventaviin runokuviiin”, niin että lukija saa vaikutelman, että kyseessä on jotenkin erityisesti surrealistinen tekniikka, kun Breton itse asiassa vastusti niitä vaatiin runokuvilta ”nousevaa merkkiä” (*Signe ascendant*). Vastaavasti *art brut* -liikettä tuntematon lukija saattaa saada liikkeestä virheellisen kuvan kun Poggioli käsittelee sitä purismin, abstraktin taiteen ja informalismin yhteydessä. Poggiolin teosta lukiessa on siis hyvä suhtautua epäilyksellä kaikkeen, mitä ei tarkemmin dokumentoida. Akateemisen perusteellisuuden sijasta Poggiolin teoksen kiinnostavuus piilee kuitenkin enemmänkin vauhdikkaassa esseistiikassa, joka tuhlaillee kiinnostavia ajatuksia, jättäen teesien tutkimisen ja todistamisen muille.

Vaikka Hautamäki pitää selvästi Poggiolin teoriaa Bürgeria tai Greenbergiä onnistuneempana, ei tämä tarkoita, että hän suhtautuisi siihen kriitittömästi: myös Poggiolin teoriaan esitetään kriittisiä ja osuvia reunaumuutoksia. Oman kriittikkinsä lisäksi Hautamäki esittää jonkin verran myös muuta käsitellyistä teorioista käytyä keskustelua. Bürgerin osalta hän rajoittuu lähinnä suomalaisen keskusteluun jakaen Bürgerin kannattajat ”hyvää tarkoitaviin” ja ”nihilistisiin” – tavalla joka tuskin miellyttää kumpikaan. Bürgerin kohdalla teorian luoja marxilaisuudesta ja vasemmistolaisuudesta tehdään kriitikkissä melko suuri numero, mutta jostain syystä Greenbergin kohdalla tätä seikkaa ei edes mainita, vaikka se osoittaisi kiinnostavalla tavalla, miten samantapaisista lähtökohdista voidaan päätyä aivan erilaisiin lopputuloksiin modernista taiteesta.

Postmodernin sävyt

Edellä mainittujen kolmen perinteisen avantgardeteorian lisäksi Hautamäki käsittelee kiinnostavalla tavalla erilaisten postmodernismin versioiden suhdetta avantgardeen. Viime aikoina on nähty ja kuultu runsaasti uuden luomisen vaikeuteen väsyneiden taiteilijoiden selityksiä, joiden mukaan kaikki on jo keksitty ja modernismi kulkenut tiensä päähän. Tällä perustellaan sitten vanhan kierrättämistä. Hautamäki kiinnittää huomiota tämän laiskanpulskean epä-kriittisen ja eklektisen postmodernismin

lisäksi kiinnostavampiin ja kriittisempiin postmodernin variantteihin. Hautamäen tulkinnan mukaan juuri François Lyotard edustaa tällaista kriittistä ja avantgardeen sympaattisesti asennoituvaa postmodernismia. Erityisesti hän nostaa tässä yhteydessä esille Lyotardin käsityksen postmodernista ylevästä. Bonito Olivan ajatus ”transavantgardesta” sekä Jean Baudrillardin teoretisointi ”merkitysten imploosioista” nostetaan puolestaan esiin edustamaan postmodernismin uuskonservatiiviseksi kuvattua laitaa. Modernia tässä yhteydessä saa edustaa Habermas, joka ei todellakaan tunnu perustavan avangarde-taiteesta mitään ja jolle lankeaa tässä yhteydessä luonteva paikka kirjan konnagalleriassa. Tässä yhteydessä tekijä kommentoi kriittisesti myös suomalaisen taidekriittikin asetelmia.

Lopuksi Hautamäki tarkastelee vielä Andy Warholin taidetta Walter Benjaminin valossa. Jakso tarjonnee Warholin taiteesta kiinnostuneille kiinnostavia näkökulmia, keskittyen Warholin sosiaaliseen rooliin taiteen tuottajana. Hautamäki muistuttaa samalla aiheellisesti Benjaminin ambivalentista suhtautumisesta auran katoamiseen. Teoksen kattamasta suhteellisen laajasta alueesta huolimatta olisi tietenkin aina helppoa luetella mitä siitä puuttuu, mutta itse en osannut kaivata oikeastaan muuta kuin Adornon ajatusten tarkempaa esittelyä, tai sitten modernille estetiikalle Greenbergiä ja Habermasia parempia puolustajia.

Kirjassa olevat teoriat on esitelty tiiviisti ja selkeästi niin, että kirja sopii mainiosti oppikirjaksi. Bürgeriä käsitellessään teksti tosin muuttuu enemmän poleemiseksi kuin esitteleväksi, ja vastustajan polemiikista aloittaminen ei välttämättä ole paras tapa tutustua teoriaan. Bürgerin teoriasta löytyy kuitenkin suomeksi jo ennestään viihteellisempiä esittelyjä, muun muassa Erkki Seväsén teoksesta *Taide instituutiona ja järjestelmänä*. Hautamäen kirjan ansio piilee ennen kaikkea sen esittelemien teorioiden rinnastamisen tuomassa näkökulmassa: avantgarde-termin alle liitetyt ilmiöt näyttäytyvät kaikessa moninaisuudessaan, kun niitä tarkastellaan keskenään ristiriitaisten teorioiden valossa. Varsinaisia avantgardeliikkeitä ei kirjassa sen tarkemmin esitellä, vaan niistä esitetään muutamia mainintoja, valikoitujen lähteiden tulkintoihin

nojahtuen. Esimerkiksi Dadan esittely nojaa paljolti Greil Marcusin teokseen *Lipstick Traces*, sivuuttaen muut tulkinnat, jotka olisivat tuottaneet melko erilaisiakin tulkintoja ja usein kylläkin Marcusta kyseenalaisempia käsityksiä tästä avantgardeliikkeestä (esim. Marc Dachyn tulkinta Dadasta abstraktin taiteen esitaistelijana). Tämä on kirjan luettavuuden kannalta etu, mutta lukijan on tietenkin syytä pitää mielessä, ettei teoksen tarkoituksena ole esitellä avantgardeliikkeitä vaan avantgardeteorioita: valikoidut esimerkit palvelevat teorioiden esittelyä, eikä niiden ole tarkoitus antaa kokonaiskuvaa mainituista avantgardeliikkeistä.

Ensimmäisenä suomalaisena yleisjohdatuksena avantgardeteorioihin teos tulee epäilemättä tarpeeseen ja vastaa siihen tyylikkäästi ja samalla keskusteluun haastaen. Hautamäki tiivistää avantgarden idean ajatukseen, että ”taiteellinen ilmaisu pidetään avoimena sellaiselle kokemukselle, joka toistaiseksi ei ole mahtunut mihinkään tunnettuun esittämisen konventioon.” Muotoilu tavoittaa jotain olennaista avantgardetaiteen erilaisista ilmenemismuodoista, alkaen surrealismista ja kenties jopa Greenbergin ihailemaan abstraktiin ekspresionismiin asti.

Hautamäki kirjoittaa osuvasti, että ”käsite, joka ei erottele ilmiöitä toisistaan eikä tuo selvyyttä todellisuuteen, ei ole käyttökelpoinen”. Tämän hän toteaa postmodernista, mutta lausuma pätee tietenkin myös avantgarden käsitteeseen. Omalta osaltaan hänen teoksensa teroittaa ja erittelee näitä käsitteitä, joskin johtopäätöksissä avantgarden vastapooliksi jäävä kuva Greenbergin puolustamasta modernismista jää hieman nyanssittomaksi. Kuten myöhempi tutkimus (esimerkiksi David Craven ja Fred Orton) on osoittanut, ei Greenbergin tulkinta amerikkalaisesta modernismista tai abstraktista ekspresionismista välttämättä tee oikeutta sille, mitä Jackson Pollock, Barnett Newman ja kumppanit todella tekivät tai pyrkivät tekemään. Kirjan kannanotoista voi muutenkin olla eri mieltä, mutta kirjan ote onkin tarkoituksellisen poleeminen, ja tämä juuri tekee sen kiinnostavaksi puheenvuoroksi.

Timo Kaitaro